

PROFILUL PATRIMONIULUI NAȚIONAL DE DOCUMENTE DE BIBLIOTECĂ

Veronica COSOVAN,
Biblioteca Națională a Republicii Moldova

Rezumat: *Articolul de față descrie profilul patrimoniului național de documente de bibliotecă, caracterizează principalele tipuri de documente ce se înscriu în această categorie. Autoarea pornește de la principalul act legislativ, care vizează nemijlocit patrimoniul național de documente de bibliotecă, și anume Legea cu privire la biblioteci. Sunt descrise criteriile de raritate și de bibliofilie pe care trebuie să le întrunească documentele de patrimoniu.*

Cuvinte-cheie: *patrimoniu, document de bibliotecă.*

Abstract: *The article describes the profile of the library documents of national heritage, and characterizes the main types of documents that fall into this category. The author starts from the main legislative act that directly concerns the library documents of national patrimony, The Library Law. The criteria of rarity and bibliophile aspects that heritage documents must meet are also reported.*

Keywords: *heritage, library document.*

În general, patrimoniul național al unei țări este componenta esențială a culturii sale. Însăși noțiunea de patrimoniu este un concept foarte larg, care a evoluat pe parcursul timpului, fiind influențată de diverse evenimente istorice [3]. În Republica Moldova există mai multe acte legislative care fac referire la patrimoniul național în general și mai puține care pun în valoare patrimoniul național de documente de bibliotecă. De fapt, unicul act legislativ care pune în evidență patrimoniul național de documente de bibliotecă este *Legea cu privire la biblioteci*, adoptată în 2017 [2].

Ce reprezintă patrimoniul național de documente?

Articolul 31, alineatul (1) din *Legea cu privire la biblioteci*

stipulează că „Din patrimoniul național de documente de bibliotecă fac parte documentele rare, deosebit de valoroase, care prezintă un interes aparte pentru cultura țării”. Pentru a înțelege caracteristicile unor cărți cu adevărat rare și valoroase, trebuie de conștientizat că o carte veche nu înseamnă neapărat și valoroasă. Criteriul de bază este deficitul. O carte este considerată rară și, prin urmare, valoroasă atunci când există într-un număr limitat de exemplare. Chiar dacă o carte are sute de ani, este lipsită de valoare dacă există mii de copii în circulație. În acest context merită de reamintit faptul că există cărți din secolul al XIX-lea și al XX-lea, care sunt mult mai greu de găsit decât unele cărți din secolul al XVI-lea sau al XVII-lea. Deci, „vechi” nu înseamnă neapărat „rar”, iar „rar” nu înseamnă neapărat „vechi”.

Alineatul (2) al aceluiași articol dezvoltă din ce este constituit patrimoniul național de documente de bibliotecă: a) documente bibliofile de unicat – cărți editate până la 1850 și manuscrise; b) documente de bibliotecă dintre 1851 și 1960 care au intrat în istoria literaturii și a culturii naționale și universale, precum și cele de după 1960 cu o prezentare grafică deosebită sau apărute cu prilejul unor jubilee, tipărituri cu dedicații și autografe autentice ale autorilor și ex-librisuri; c) exemplare de documente de bibliotecă ce constituie depozitul legal; d) alte documente de bibliotecă incluse prin decizia Ministerului Educației, Culturii și Cercetării.

Ce ar fi documentele bibliofile de unicat – cărți editate până la 1850?

În primul rând, limita anului 1850 corespunde cu limita periodizării cărții vechi făcută de marele bibliolog Ioan Bianu. Dumnealui este primul care a clasat cartea veche în limitele cronologice 1508-1830. Anul 1508 a fost ales deoarece atunci a fost tipărită prima carte pe pământul românesc, iar 1830 (la Bianu) este anul când demarează procesul de trecere de la alfabetul chirilic la cel latin. Limita prevăzută în legea noastră ține de definitivarea procesului de trecere de la alfabetul chirilic la cel latin.

În al doilea rând, cărțile tipărite până la 1850 sunt deja într-un număr limitat de exemplare. Potrivit constatărilor specialiștilor, până în zilele noastre a ajuns următorul volum de cărți de unicat. Documente din secolul XV – 3%, documente din secolul XVI – 5%, documente din secolul XVII – 8-12%, documente din secolul XIX – 25%, documentele din secolul XX – se regăsesc în totalitate. Actualmente se cunosc circa un milion de documente patrimoniale identificate după criteriul numeric, dintre care mai mult de jumătate se găsesc în biblioteci, pe când celelalte exemplare – în colecții private.

În această limită se înscriu și incunabulele. Incunabul este cartea care a fost tipărită în perioada de început a tiparului, până la 1500. Primele incunabule au reprodus literele și ornamentele specifice manuscriselor, nu aveau pagină de titlu, iar hârtia pe care se tipăreau era, de cele mai multe ori, gălbuie, asemenea pergamentului. În Republica Moldova nu sunt atestate incunabule. Există criterii de raritate care pun în evidență valoarea bibliofilă a cărților și se referă la:

✓ Legătura unei cărți: cartea a fost copertată într-un material deosebit (catifea, mătase, fildeș, pietre prețioase);

✓ Suportul cărții: hârtie, papirus sau pergament. Hârtia – anume cea confecționată din fibre vegetale. Papirusul este materialul clasic al manuscriselor latine din Antichitate. Materia primă pentru prepararea lui era planta papirus, care creștea de-a lungul cursului mijlociu și în delta Nilului. Pergamentul era preparat din piele de animale prin tăbăcire și a fost folosit pentru prima dată în Orientul Apropiat. În Europa și în țările române, pergamentul a pătruns abia în Evul Mediu.

✓ Tiparul, anumite tipografii vechi celebre;

✓ Formatul cărții: de la gigant (mamut) la cel minuscul (liliput) (mic, 5-11 cm);

✓ Ilustrații, desene de artiști celebri de nivel european sau național (Gustave Doré, Ilie Bogdesco etc.);

✓ Proveniența, adică dacă a făcut parte din colecțiile unei biblioteci particulare sau ale unei instituții;

✓ Ex-libris – desen sau gravură imprimată care se aplică la începutul unei cărți pentru a indica proprietarul acesteia.

Parte a patrimoniului național de documente de bibliotecă sunt și manuscrisele, cărțile care au existat până la înveția tiparului și din start au circulat într-un număr redus de exemplare. Dacă până în secolul XX manuscrise erau considerate doar textele scrise de mână, atunci, începând cu secolul XX, sunt considerate manuscrise și textele dactilografiate, și cele culese la calculator. Manuscrisul poate fi *autograf*, scris de autor, sau *apograf*, realizat prin altă metodă (dactilografiat, scris pe calculator).

Alineatul (2), litera b) prevede că din patrimoniul național de documente de bibliotecă fac parte și „documentele de bibliotecă dintre 1851 și 1960 care au intrat în istoria literaturii și a culturii naționale și universale”. Acestui criteriu îi corespund lucrările antume ale clasicilor literaturii române și universale și edițiile princeps. Ediție antumă este cea tipărită în timpul vieții autorului; ediție princeps este prima ediție tipărită a unei cărți care circula anterior doar în manuscrise. Edițiile princeps se referă doar la operele autorilor antici! Însă atenție, sunt cazuri când opera antică este tradusă mai întâi într-o limbă de largă circulație, precum engleza sau franceza, și apare prima dată direct în varianta tradusă. Este ediție princeps? Da! Deoarece anterior era cunoscută doar în varianta manuscrisă.

Dar oare numai documentele tipărite aparțin ca unitate materială fac parte din patrimoniul național de documente de bibliotecă? Desigur, nu. În acest șir se înscriu și colecțiile speciale cu caracter bibliologic, care oglindesc evoluția tiparului și istoria cărții; colecțiile producției de tipar proprii unei epoci și care reflectă evenimentele importante și etapele de cotitură a dezvoltării sociale; colecțiile diferitor instituții, mănăstiri, biserici etc.; biblioteci personale ale personalităților notorii, colecții bibliofile din

domeniul culturii, științei, vieții sociale. În literatura de specialitate, termenul de „colecție specială” are mai multe semnificații. Una din cele mai potrivite ar fi: „Orice colecție de materiale de bibliotecă având peste 150 de ani vechime” [4].

Ce reprezintă producția de tipar a unei epoci?

Acest tip de colecție este legat nemijlocit de o perioadă istorică a unei țări, iar pentru a identifica astfel de colecții, este imperios de a avea cunoștințe în materie de istorie sau de a apela la consultarea istoricilor sau a experților în patrimoniu cultural. În cadrul Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova, secția Carte veche și rară, există colecția „Tiraspol-Balta”. În această colecție sunt cărți care au fost scrise în perioada anilor 1924-1940, la Balta, Birzula, Tiraspol. Ce s-o fi întâmplat atunci important din punct de vedere istoric? În 1924 s-a format așa-zisa RASSM în stânga Nistrului cu unele raioane din actuala Ucraină, cu capitala inițial în or. Balta, apoi la Tiraspol. Cărțile tipărite atunci în aceste orașe reproduc dialectul *șantist*, pe care n-o să-l mai întâlniți nicăieri decât în vorbirea orală a locuitorilor din acele locuri. Iată de ce colecția „Tiraspol-Balta” este tipul de colecție autentică proprie unei epoci, în cazul dat, legate de istoria Republicii Moldova.

Ce reprezintă colecțiile diferitor instituții, mănăstiri etc.?

În această categorie se înscriu cărți care au aparținut bibliotecilor primelor licee din Basarabia, bibliotecilor bisericești sau mănăstirești. Un exemplu în acest sens este biblioteca Mănăstirii Noul Neamț de la Chițcani (Tighina). După închiderea mănăstirii, o parte din cărți a reușit să fie salvată de furt și vandalism prin transmiterea ei și păstrarea, până astăzi, la Agenția Națională a Arhivelor, mai mult cunoscută ca Arhiva Națională. Caracteristic pentru colecțiile unei instituții este prezența ștampilei instituției respective pe paginile exemplarelor.

Ce reprezintă colecțiile personale?

Colecțiile personale sunt bibliotecile personalităților notorii, realizările cărora au influențat istoria, cultura și știința unei țări,

localități. Cele mai mari și renumite colecții personale cunoscute din Republica Moldova sunt colecția „Alexandru Sturdza”, fiul primului guvernator basarabean Scarlat Sturdza, din cadrul BNRM [1], și colecția particulară „Richard Koch”, din cadrul bibliotecii Universității de Medicină și Farmacie „N. Testimițanu”, care numără peste 2 600 de exemplare în 14 limbi. Caracteristicile unei colecții personale sunt prezența ex-librisurilor sau a supra ex-librisurilor aplicate în exemplare.

În funcție de valoarea lor istorico-culturală, documentele ce fac obiectul patrimoniului național de documente de bibliotecă pot fi divizate în următoarele categorii: documente de importanță internațională, documente de importanță națională și documente de importanță teritorială.

✓ Documente de importanță internațională sunt acele documente care au o importanță universală pentru formarea și dezvoltarea societății umane în ansamblu sau sunt creații remarcabile ale culturii mondiale.

✓ Documente de importanță națională sunt exemplarele ce au o importanță primordială pentru știința, istoria și cultura unei țări aparte.

✓ Documente de importanță teritorială sunt documentele a căror valoare este relevantă pentru un anumit teritoriu sau anumite grupuri etnice.

Statutul de document de importanță internațională, națională sau locală este atribuit de către experții autorizați în acest domeniu.

În concluzie putem afirma că profilul patrimoniului național de documente de bibliotecă este alcătuit atât din documente editate aparte ca unitate materială, cât și din colecții ce au caracteristici remarcabile, spirituale, estetice cu valoare istorică sau culturală.

Referințe bibliografice:

1. *Lege cu privire la biblioteci* nr. 160 din 20.07.2017. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr. 301-315. pp. 141-147.
2. LUPAN, Ștefan, COSOVAN, Veronica. *Cărți din biblioteca contelui Alexandru Sturza în colecțiile BNRM: catalog*. Ch., 2011. 71 p.
3. MIHALACHE, Andi. *Contribuții la istoria ideii de patrimoniu: surse, evoluții, interpretări*. Iași, 2014. 403 p. ISBN 978-973-703-989-7.
4. PROCHASKA, Alice. *Colecțiile speciale din perspectivă internațională*. In: *Biblioteconomie: culegere de traduceri prelucrate*. București, 2005. nr. 2, p. 82.
5. STANCA, Sorina. *Patrimoniul cultural local parte a patrimoniului cultural european*. In: *Biblioteca: revistă de bibliologie și știința informării*. 2010, nr. 1, pp. 5-9. ISSN 1220-3386.